

Panopticon's dertigerdilemma

Een tijdschrift op het spitsuur van zijn leven

EVELINE DE WREE

LUC ROBERT

GERT VERMEULEN*

ABSTRACT

Panopticon bestaat dertig jaar. In deze periode is het tijdschrift gegroeid en geëvolueerd, maar eigenlijk werd nog nooit echt de balans opgemaakt van wat Panopticon de lezer biedt en geboden heeft. Noch werd expliciet stilgestaan bij de evoluties die zich hebben voorgedaan in deze periode. In dit artikel wordt een overzicht geboden van de thema's die in de loop van de voorbije 30 jaar in Panopticon werden gepubliceerd. Drie onderdelen van het tijdschrift worden in het bijzonder belicht: artikelen, forumteksten en rubriekteksten. De auteurs willen een antwoord vinden op de vraag welke thema's steeds een plaats hebben gevonden en voor welke thema's dit minder het geval is. Bovendien wordt de vraag gesteld wat het profiel is van de auteurs die bijdragen schreven voor Panopticon. Evoluties in dit alles worden belicht. De auteurs reflecteren kort over de wenselijkheid en betekenis van deze evoluties voor het tijdschrift.

Kernwoorden: Panopticon – artikels – forumbijdragen – rubriekteksten – evoluties

INLEIDING: WETEN WIE JE BENT EN WAAR JE NAARTOE WIL

'Zou het geen goed idee zijn om naar aanleiding van 30 jaar Panopticon een overzicht te geven van de thema's die zoal aan bod zijn gekomen in ons tijdschrift?' Dat vonden wij ook. Wie zou het daar nu niet mee eens kunnen zijn? Maar als dan blijkt dat jij degene bent die de archieven in mag duiken, om 30 jaar Panopticon te doorspitten om elk artikel, elke forumbijdrage en elke rubriektekst te coderen en later in te voeren, lijkt 30 jaar plots wel heel erg lang.

En het valt ook niet te ontkennen. Dertig jaar is al heel wat. In een mensenleven ben je op dertigjarige leeftijd aanbeland bij wat men tegenwoordig een 'quarterlife crisis' placht te noemen. De 'quarterlife crisis' wordt beschouwd als een kind van zijn tijd, voortvloeiend uit een wereld die individualistisch is en waarin de keuzemogelijkheden oneindig lijken. Dertig jaar blijkt het spitsuur van het leven te zijn, waarop men de juiste levensbepalende beslissingen moet nemen. Veel mensen hakken op dit moment de knoop door om een passie na te jagen of zoeken een manier om iets wezenlijks bij te dragen aan de wereld. Men zou de 'quarterlife crisis' kunnen beschouwen als een identiteitscrisis. Men kijkt terug op wat geweest is en maakt een balans op voor de toekomst. Eigenlijk kan je op dertigjarige leeftijd nog alle kanten uit. De toekomst ligt

* Eveline De Wree en Gert Vermeulen willen graag Charlotte Colman en Evi De Backer hartelijk danken voor hun onmisbare bijdrage bij respectievelijk het inputten en coderen van de data. Ook een oprecht woordje van dank aan Annelies Balcaen, Karen Verpoest, Alexandra De Moor en Liesbeth Vandam voor hun hulp bij het doorspitten van de tijdschriften. Luc Robert dankt Tom Daems voor het ter beschikking stellen van zijn Panopticonarchief. Zijn archief was het enige waaruit de colofons niet verwijderd waren.

open. Ontsnappen aan het dertigerdilemma is weten wie je bent en waar je naartoe wilt.

Het lijkt wel alsof ook Panopticon net op dit moment in een soortgelijke fase is aanbeland. Door de jaren heen is het gezicht van het tijdschrift veranderd. Er hebben zich veranderingen en ontwikkelingen voorgedaan, die vaak onopgemerkt voorbij gaan voor wie hier niet expliciet bij stilstaat. Ons leek het dan ook een uitgelezen moment om dieper in te gaan op wat Panopticon de lezer de voorbije dertig jaar heeft gebracht. Met de ogen van een externe waarnemer kijken we naar de inhoud van de bijdragen die Panopticon heeft gepubliceerd.

Onze stille hoop is dat dit stapje dichterbij een gedegen zelfkennis ons ook antwoorden zal bieden voor de toekomst. Heeft het tijdschrift de juiste balans gevonden of zouden we er beter aan doen ons te onderwerpen aan een gezonde portie keuzestress?

METHODE: 1183 TELLEN LATER...

Onze bedoeling was om zicht te krijgen op de inhoud van de bijdragen die Panopticon heeft gepubliceerd de voorbije 30 jaar en de auteurs die deze bijdragen schreven. Aangezien de huidige bijdrage echter midden in ons jubileumjaar verschijnt, moeten we ons noodzakelijkerwijs beperken tot 29 jaar Panopticon. 2009 is immers het dertigste jaar, maar dit jaar is nog niet voorbij. 2008 is dus het laatste (volledige) jaar dat in onze analyses wordt betrokken.

De inhoud van 30 jaar Panopticon in kaart brengen is geen sinecure. Panopticon verschijnt zes keer per jaar. Eén nummer neemt ongeveer 100 bladzijden in beslag. Om de werklast een beetje onder controle te houden hebben we ervoor gekozen deze bijdrage te beperken tot drie types van teksten, met name: artikelen, forumteksten en rubriekteksten. Dit wil zeggen dat een aantal van de 'vaste waarden' niet aan bod komen in deze bijdrage. Editoriaal, criminografische basisinformatie, proefschriften en boekbesprekingen blijven buiten beschouwing.

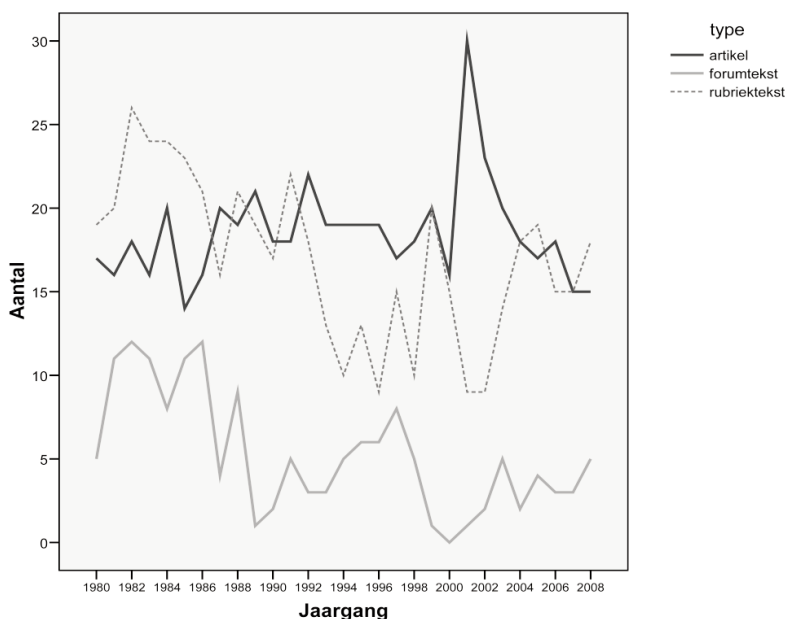
Het coderen van de inhoud van de bijdragen was niet altijd even gemakkelijk. We hebben ervoor gekozen om in de codering te vertrekken van de centrale thema's die eigen zijn aan Panopticon, deze thema's waarrond ook onze deelredacties werden opgericht. Het betreft de thema's: opsporing en politie; vervolging, berechting en magistratuur; deskundigenonderzoek; rechtshulp en advocatuur; strafuitvoering en justitiële hulpverlening; recht en geestelijke gezondheidszorg; jeugdbescherming en bijzondere jeugdzorg; criminologie en strafrechtstheorie; internationaal strafrecht; vreemdelingen; criminografie en methodologie; mensenrechten. Omdat we zo trouw mogelijk wilden blijven aan deze indeling, hebben we de thema's ruim moeten interpreteren. Ruimer dan het voor de hand liggende, maar niet zo ruim dat het betekenisloos wordt.¹ In een aantal gevallen echter bleek dat bovengenoemde indeling niet houdbaar was.

1 Een voorbeeld zal verduidelijken wat hiermee wordt bedoeld. In 1992 verscheen een bijdrage over de re-integratie van collaborateurs uit Wereldoorlog II. Deze bijdrage werd gecodeerd als 'strafuitvoering en justitiële hulpverlening'. Hoewel de lezer waarschijnlijk niet snel aan dit type van bijdrage zou denken bij de categorie 'strafuitvoering en justitiële hulpverlening', hoort de bijdrage er toch ontegensprekelijk in thuis.

Daarom werden vier thema's toegevoegd. Het betreft: slachtoffer en herstel, opleiding en onderwijs, strafrechtsbedeling in het buitenland en tot slot preventie.

1183 eenheden telt ons SPSS-bestand. Dat wil zeggen: 538 artikelen, 153 forumteksten en 492 rubriekteksten. Dat blijkt de oogst te zijn van 30 jaar Panopticon. De populariteit van elk van deze onderdelen schommelde sterk door de jaren heen. Zo zien we bijvoorbeeld dat het aantal artikelen een korte maar hevige piek kende van 2001 tot 2003. Ook waren er aanvankelijk meer rubriekteksten dan artikelen, terwijl de eerste jaren van het nieuwe millennium het aantal artikelen véél hoger lag dan het aantal rubriekteksten. De laatste jaren echter is het aantal artikelen en rubriekteksten weer naar elkaar toe gegroeid. Ook forumteksten hebben aan populariteit ingeboet, al worden periodes van relatieve stilte afgewisseld met periodes van hernieuwde populariteit.

Ieder kan voor zichzelf beslissen of deze oogst rijk kan worden genoemd of niet. Als vergelijkingspunt kan worden meegegeven dat het Tijdschrift voor Criminologie bij zijn veertigste verjaardag 854 artikelen telde (Rovers, 1999). Belangrijker dan dit echter is de vraag wat Panopticon de lezer heeft kunnen bieden de voorbije 30 (lees: 29) jaar. Hoe deze artikelen, forumteksten en rubriekteksten vorm kregen en welke thema's hierin aan bod kwamen, bespreken we hierna.

ARTIKELLEN

We beginnen bij de artikelen, de grootste categorie en ook de categorie die de eerste plaats (uiteraard na het edito) krijgt toebedeeld in het tijdschrift.

PANOPTICON – ‘GREATEST HITS’

De onbetwistbare leider van Panopticons hitlijst is ongetwijfeld het thema *Vervolging, berechting en magistratuur*. De cijfers in tabel 1 tonen duidelijk aan dat dit thema heel wat voorsprong heeft op het eerstvolgende, het thema *opsporing en politie*. Een mooie derde plaats is weggelegd voor *criminologie en strafrechtstheorie*. Voor velen is het misschien een verrassing dat dit thema zo hoog eindigt, maar we mogen niet vergeten dat het eigenlijk twee verschillende zaken combineert: de criminologische en de strafrechtstheorie. Samen zorgen ze dus voor het succes van het geheel.

Deze top drie maakt duidelijk dat de bijdragen die aan bod komen in Panopticon sterk gericht zijn op de Belgische strafrechtsbedeling. Panopticon biedt de lezer inzicht in het functioneren van het strafrechtstelsel. De aandacht voor de maatschappelijke reactie ten aanzien van criminaliteit start bij de strafbaarstelling. Vroeger veel meer dan nu verschenen in Panopticon bijvoorbeeld beschrijvingen van nieuwe wetten. In de jaren 80 verschenen onder meer artikelen die de wettelijke bepalingen uiteenzetten met betrekking tot de voorwaardelijke invrijheidstelling of de fouillering, de ademtest en bloedproef. Dit type van bijdragen is langzamerhand verdwenen. Maar eigenlijk gaat de aandacht vooral uit naar het strafrechtelijk apparaat en de actoren die hierin betrokken zijn: hun werking, hun instrumenten, hun methodieken. Veelal gaat het om de dagelijkse gang van zaken, maar soms weegt de actualiteit ook op de inhoud van de artikelen. Zo verscheen in 1990 een hele reeks artikelen over het optreden van politie en justitie in het onderzoek naar de Bende van Nijvel.

TABEL 1 OVERZICHT THEMA'S ARTIKELEN

Thema	Aantal bijdragen	%
opsporing en politie	67	12,5
vervolging, berechting en magistratuur	95	17,7
deskundigenonderzoek	5	0,9
rechtshulp en advocatuur	5	0,9
strafuitvoering en justitiële hulpverlening	58	10,8
recht en geestelijke gezondheidszorg	16	3,0
maatschappelijke dienstverlening	22	4,1
jeugdbescherming en bijzondere jeugdzorg	61	11,3
criminologie en strafrechtstheorie	63	11,7
internationaal strafrecht	43	8,0
vreemdelingen	15	2,8
criminografie en methodologie	19	3,5
mensenrechten	1	0,2
slachtoffer en herstel	22	4,1
opleiding en onderwijs	6	1,1
strafrechtsbedeling in het buitenland	30	5,6
preventie	10	1,9
Totaal	538	100,0

EVOLUTIES: OVER EVERGREENS, STIJGERS EN DALERS

Het zal weinig verbazing wekken dat de drie populairste thema's meteen ook de evergreens zijn van het tijdschrift. Het thema *vervolging, berechting en magistratuur* was

continu aanwezig in de artikelen, maar kent een aantal uitschieters – jaren waarin er uitzonderlijk veel bijdragen waren over dit thema. Dit was bijvoorbeeld het geval in 1999 en 2002. Ook *opsporing en politie* was altijd relatief populair, maar vooral in 1998 en 2002 werd hierover veel geschreven. In het begin van de jaren 90 was er dan weer een dipje in de aandacht voor dit thema. Bij de aanvoorders van de lijst blijkt dus dat de recente aandacht bijgedragen heeft tot hun hoge plaats op de lijst.

Maar ook andere thema's blijken vaste waarden voor Panopticon. Het thema *criminologie en strafrechtstheorie* kent geen echte uitschieters, maar per jaar was er telkens wel een klein aantal bijdragen dat Panopticon sierde. Ook *strafuitvoering en justitiële hulpverlening* is met 58 bijdragen één van de populairdere thema's. Dit thema is constant aanwezig in Panopticon doch treedt niet uitzonderlijk op de voorgrond. Eind jaren tachtig en begin jaren negentig zijn er wel wat minder publicaties over dit thema, maar voor het overige is dit thema een constante voor Panopticon.

Hier en daar is toch ook wel sprake van schommelingen. *Jeugdbescherming en bijzondere jeugdzorg* was reeds bij aanvang aanwezig in de bijdragen en is eigenlijk nooit meer van het toneel verdwenen. Alhoewel het begin jaren 90 een beetje stiller was rond dit thema, begon de aandacht opnieuw op gang te komen in de tweede helft van de jaren 90 en zeker na de eeuwwisseling. Sinds 2001 is de aandacht niet meer verslapt. *Strafrechtsbedeling in het buitenland*, waarbij deze in zijn totaliteit ofwel gedeeltelijk wordt belicht, blijkt hier en daar aan bod te komen in Panopticon. In de jaren 80 verschenen er toch een dertiental bijdragen die ingaan op (een deel van) de strafrechtsbedeling in een ander land. Ook in de jaren 90 zijn dit er nog 11. Sinds 2000 tot nu tellen we er voorlopig zeven. Soms diende hiervoor wel nog een vertaalslag plaats te vinden. In 1988 bijvoorbeeld verscheen er een legislatief overzicht van het Spaanse strafrechtelijk systeem. Dit werd geschreven door Spaanse auteurs en daarna vertaald door Belgen. In andere gevallen werden dergelijke bijdragen gewoon opgenomen in het Engels of het Frans, zoals de bijdrage 'A criminal code for England?' in 1994.

Ook zijn er enkele stijgers en dalers. Een duidelijk voorbeeld van een stijger is het thema *internationaal strafrecht*. Internationaal strafrecht kwam in de beginjaren van Panopticon quasi niet aan bod in de artikelen. Pas in het begin van de jaren 90 kwam het thema echt goed op de voorgrond en sindsdien is het eigenlijk ook niet meer weggeeweest. Ook *criminografie en methodologie* kan beschouwd worden als een stijger, met vier bijdragen in de jaren 80, zes bijdragen in de jaren negentig en negen bijdragen sinds 2000. *Slachtoffer en herstel* was aanvankelijk quasi afwezig in de artikelen. In de jaren 80 en 90 konden we maar respectievelijk vijf en zes bijdragen tellen die handelden over dit thema. Sinds 2000 tot nu tellen we al 11 bijdragen. Een belangrijke daler is het thema *maatschappelijke dienstverlening*. Bijdragen hierover zijn bijna continu aanwezig geweest in Panopticon, zij het op een laag pitje en met periodes van verminderde aandacht. Na nog een laatste opleving in 2001, is het evenwel relatief stil gebleven.² En tot slot is er ook nog een thema dat zijn status van daler heeft ingeruild voor de status van stijger. *Recht en geestelijke gezondheidszorg* was in de beginjaren bijna continu aanwezig in de artikelen van Panopticon. Sinds 1991 is er sprake van een periode van

2 Men mag evenwel niet uit het oog verliezen dat een aantal bijdragen die hier gecodeerd werden als 'slachtoffer en herstel' in de dagdagelijkse praktijk van Panopticon zouden vallen onder 'maatschappelijke dienstverlening'.

absoluut stilzwijgen, maar sinds 2000 verscheen er opnieuw hier en daar een bijdrage in Panopticon die het thema recht en geestelijke gezondheidszorg belicht.

Bovendien zijn er ook enkele thema's die zo weinig aan bod komen in de artikelen van Panopticon dat het moeilijk is om uit te maken of er nu sprake is van constante, stijgende of dalende aandacht. *Rechtshulp en advocatuur* (slechts vijf bijdragen) blijkt in de eerste jaren wel relatief aanwezig in de artikelen, maar sinds 1994 heerst er een absolute radiostilte. Het thema *vreemdelingen* was meer niet dan wel aanwezig in de artikelen. Periodes van drie of vier jaar tussen publicaties over dit thema zijn geen uitzondering. Het thema *deskundigenonderzoek* telt slechts vijf bijdragen; deze bijdragen werden zeer verspreid over de jaren geschreven. De eerste begin jaren 80, dan een hele tijd niets, tot in 2002, wanneer dit thema terug boven water kwam. Ook aspecten gerelateerd aan *opleiding en onderwijs* (meestal specifiek voor criminologie) komen hier en daar aan bod in Panopticon. Met zes bijdragen is de aandacht voor dit thema uiteraard beperkt. Het lijkt erop dat het thema ca. één keer om de vijf jaar terug opduikt in de artikelen. Een ander thema dat door ons werd toegevoegd ten slotte, het thema *preventie*, is ook relatief beperkt aanwezig in Panopticon. De aandacht voor dit thema kent een piek midden jaren 90, maar ervoor en erna is het aantal bijdragen hierover wel heel erg beperkt. *Mensenrechten* is de hekkensluiter van de lijst. Hoewel er wel naar de mensenrechten gerefereerd wordt in een aantal bijdragen (doordat bijvoorbeeld het EVRM gebruikt wordt als referentiekader voor het toetsen van een bepaalde praktijk), is er in al die jaren slechts één bijdrage die specifiek over mensenrechten handelt.

INHOUD VAN DE BIJDAGEN: EIGEN MENING TROEF

Een thema kan op verschillende manieren besproken worden. We konden vier types van bijdragen onderscheiden. In de eerste plaats artikelen van theoretische inslag; in de tweede plaats artikelen waarbij een empirische invalshoek werd gebruikt; in de derde plaats artikelen die normatief-beschouwend waren en, tot slot, artikelen die een review behelsden van de literatuur over een bepaald thema. Deze typologie werd opgesteld op basis van de typologie die Rovers hanteerde. Theoretische bijdragen kunnen zowel betrekking hebben op strafrechtstheorie als op criminologische theorie. Empirisch zijn deze bijdragen waarin gerapporteerd wordt over een empirisch onderzoek. Een bijdrage is normatief-beschouwend wanneer er beschouwingen in worden gepresenteerd 'waarin wenselijkheden (i.t.t. werkelijkheden) centraal staan' (Rovers, 1999).

TABEL 2 INHOUD VAN DE BIJDAGEN

Inhoud	Aantal bijdragen	%
theoretisch	40	7,4
empirisch	105	19,5
normatief-beschouwend	390	72,5
review van literatuur	3	0,6
Totaal	538	100,0

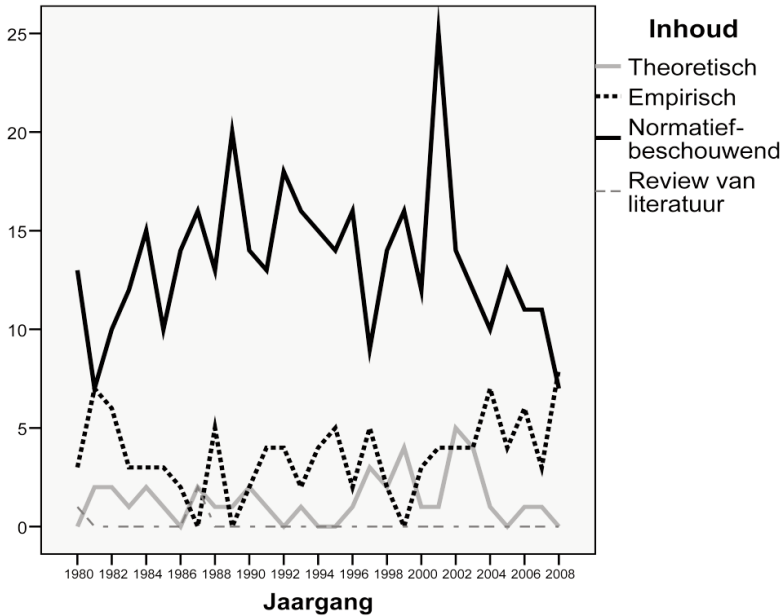
Ook dit is voor de lezers wellicht weinig verrassend. Het leeuwendeel van de bijdragen dat aan bod komt in Panopticon heeft een eerder normatief-beschouwende inslag. Het gaat hier dan om 'enkele kritische bedenkingen bij...', 'waarheen met...' en soortgelijke. Hierin wijkt Panopticon duidelijk af van het Tijdschrift voor Criminologie, waarin de empirische artikelen de belangrijkste plaats innemen: in meer dan de helft van de arti-

kelen wordt empirisch onderzoek besproken (Rovers, 1999). In Panopticon rapporteert iets minder dan een vijfde van de artikelen over empirisch onderzoek. Veel minder aanwezig in Panopticon zijn pure theoretische bijdragen of bijdragen waarin een (systematische) review van literatuur gebeurt.

Wanneer we kijken naar de evoluties hierin valt op dat het aantal normatief-beschouwende bijdragen een sterke piek heeft gekend in 2001. Ook andere thema's pieken ongeveer op dit moment, maar geen enkel op zo een uitgesproken manier. Na deze uitgesproken piek daalt het aantal normatief-beschouwende bijdragen spectaculair.

Het aantal empirische bijdragen blijft relatief stabiel, hoewel zich na het absolute dieptepunt in 1999 toch een lichte stijging voordoet. Het aantal theoretische bijdragen is sowieso laag. In 1999 en 2002 bereikt het aantal theoretische bijdragen relatieve hoogtepunten.

FIGUUR 1 EVOLUTIES IN DE INHOUD VAN DE BIJDAGEN

AANTAL AUTEURS PER BIJDRAGE: HOE MEER ZIELEN...?

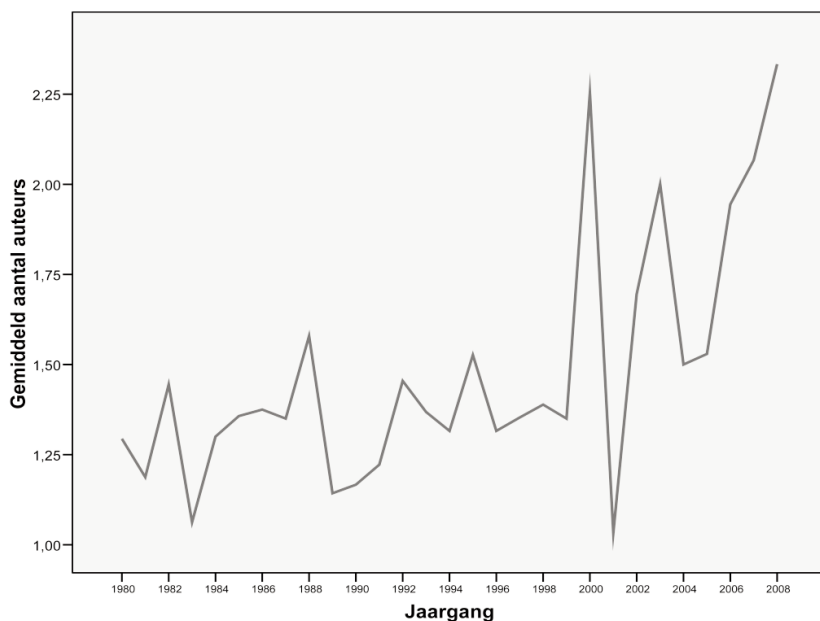
De artikelen in Panopticon werden geschreven door één tot zeven auteurs. De meeste bijdragen werden geschreven door één auteur (bijna 70%); een vijfde van de bijdragen werd geschreven door twee auteurs. Een snelle blik over het muurtje leert dat dit niet zo vreemd is. Ben Rovers zag naar aanleiding van 40 jaar Tijdschrift voor Criminologie dat 72% van de artikelen geschreven werd door één auteur, en (wij vermoeden dat hij) zag dat dat goed was. Hij stelt vast dat de opkomst van grote groepen, die hij benoemt als 'volleybalteams', beperkt is (Rovers, 1999). Dit fenomeen blijkt ook in Panopticon erg beperkt te zijn: vijf bijdragen tellen meer dan vier auteurs.

TABEL 3 AANTAL AUTEURS PER BIJDRAGE

Auteurs	Aantal	%
1 auteur	376	69,9
2 auteurs	102	19,0
3 auteurs	43	8,0
4 auteurs	12	2,2
5 auteurs	2	,4
6 auteurs	1	,2
7 auteurs	2	,4
Totaal	538	100,0

Er is echter wel een duidelijke evolutie waarneembaar : ook al is er sprake van zeer aanwijsbare pieken en dalen, toch is duidelijk dat het gemiddelde aantal auteurs per bijdrage in stijgende lijn gaat.

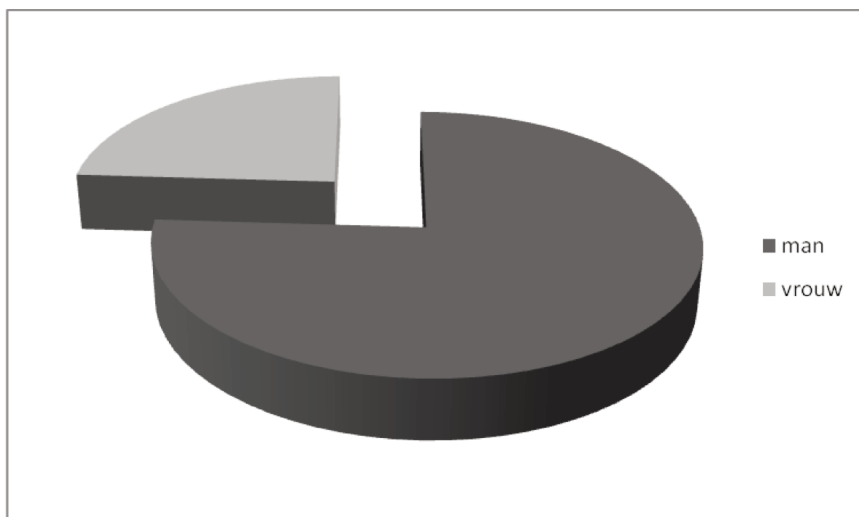
FIGUUR 2 EVOLUTIES IN HET GEMIDDELDE AANTAL AUTEURS PER BIJDRAGE

GESLACHT VAN DE AUTEURS: IT'S A MEN'S WORLD...

De vrouwelijke stem klinkt minder door in de bijdragen van Panopticon. Als we kijken naar het geslacht van de auteurs blijkt dat voornamelijk mannen de bijdragen hebben geschreven. 76% (n=572) van de auteurs waren mannen, 24 % (n= 181) van de auteurs waren vrouwen.

FIGUUR 3 GESLACHT AUTEURS

Het aantal vrouwelijke auteurs stijgt – globaal gezien – lichtjes over de jaren heen, maar overschrijdt nooit het aantal mannelijke auteurs.

ACHTERGROND AUTEURS: HOE VER REIKT HET PANOPTISCH FORUM?

Eén van de kerndoelstellingen van Panopticon was het realiseren van een panoptisch forum, waar actoren van verschillende achtergrond elkaar konden ontmoeten en het woord nemen. Bij de artikelen blijken auteurs vooral personen met een academische achtergrond te zijn. Ruim drie kwart van de auteurs werkt aan de universiteit. Toch blijkt dat er – weliswaar beperkt – ook vanuit andere beroepsgroepen (mee)geschreven wordt aan artikelen.

TABEL 4 ACHTERGROND VAN DE AUTEURS³

Achtergrond	Aantal	%
academisch	590	77,3
politie	28	3,7
magistratuur	38	5,0
penitentiair	21	2,8
welzijnswerk	34	4,5
advocatuur	13	1,7
organisaties en verenigingen ⁴	19	2,5
andere	20	2,6

³ Hier dient wel vermeld als methodologische noot dat de achtergrond van de auteurs niet altijd kon worden nagegaan. Meestal stond de achtergrond van de auteur in voetnoot, maar soms ontbrak meer informatie. In dit geval werd dit beschouwd als een ontbrekende waarde. In totaliteit waren er twintig ontbrekende waarden.

⁴ Het betreft hier bijvoorbeeld de Liga voor de Rechten van de Mens, of de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten.

Bij het napluizen van de archieven komt men soms ook personen of groepen tegen die men er niet verwacht, personen die nu veel meer dan toen in de belangstelling zijn komen te staan of hun carrière een andere wending hebben gegeven. Zo schreef Rik Torfs in 1983 een bijdrage over strafrecht in de kerk en Fred Erdman schreef in 1982 over de rol van de advocaat in het strafproces. Ook verscheen in 1991 een bijdrage van Melchior Wathelet (minister van Justitie), 'Naar een vereenvoudiging en versnelling van strafrechtspleging', dit naar aanleiding van een publiekslezing georganiseerd door Panopticon.

'ONS KENT ONS'? ARTIKELN VAN EXTERNE AUTEURS

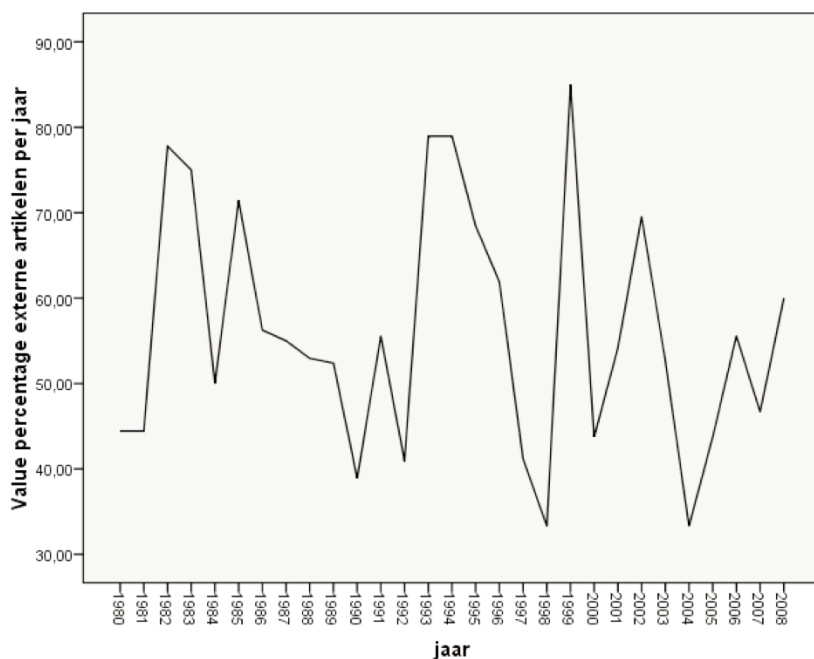
Lezers kunnen de gezondheid van een tijdschrift onder andere afleiden uit het aandeel bijdragen geschreven door 'externe' auteurs, d.w.z. auteurs die geen deel uitmaken van de redactie. Op basis van een vergelijking van auteursnamen met de namen in de colofons van alle nummers van elke jaargang van Panopticon bekeken we het aandeel 'externe' bijdragen. We zijn daarbij zeer streng geweest: van zodra één (co-)auteur deel uitmaakte van de redactie, ongeacht of dat de hoofdredactie dan wel een deelredactie was, werd het bijhorende artikel als 'intern' gelabeld.⁵

In de bijhorende figuur valt op dat het percentage 'externe' bijdragen zeer grote schommelingen kent. De drie jaren met de grootste uitschieters naar onder toe zijn 1998 (33,33% of 6 van de 18 artikelen), 2004 (tevens 6 van de 18 bijdragen) en 1990 (38,89% of 7 van de 18 artikelen). De drie jaargangen met het hoogste percentage aan externe artikelen waren 1999 (85% of 17 van de 20 bijdragen), 1993 (78,95% of 15 van de 19 artikelen) en 1994 (eveneens 15 van de 19 bijdragen).

Let wel: de figuur betreft het percentage aan externe bijdragen van elke jaargang. In absolute cijfers blijven 1998 en 2004 uitschieters met telkens slechts zes externe artikelen. Vijf jaargangen bevatten amper zeven externe bijdragen: 1990, 1997, 2000, 2005 en 2007. De jaargangen met het grootste aantal externe artikelen zijn: 1999 (17), 2002 (16) en 1993 en 1994 (telkens 15).

⁵ Het aantal bijdragen dat voor deze berekening weerhouden werd, bedroeg 335. Drie bijdragen van de eerder vermelde 338 werden niet mee opgenomen: het betrof twee maal een zeer korte reactie op een artikel en één maal een stuk van de minister van Justitie.

FIGUUR 4 PERCENTAGE 'EXTERNE' BIJDRAGEN

De afgelopen jaren neemt het aandeel externe auteurs terug toe. Bovendien moet hierbij vermeld worden dat het gaat om gepubliceerde bijdragen – de *output*. Om een totaalzicht te krijgen, zouden we alle voor publicatie ingestuurde bijdragen in overweging moeten nemen – de *input*. Die oefening werd hier niet gemaakt.

FORUMTEKSTEN

Forumteksten hebben een bijzondere plaats in het tijdschrift. Ze doen dienst als een soort van 'speakers' corner'. Het zijn teksten waarin mensen expliciet het woord nemen om een bepaalde boodschap of een bepaald standpunt te verkondigen. Forumteksten werden vroeger ook wel eens gebruikt om bepaalde organisaties kenbaar te maken, denken we bijvoorbeeld aan de 'Association syndicale des Magistrats', of als venster voor open brieven aan de minister van Justitie of aan de Procureur-generaal. Organisaties en verenigingen verdedigden er – vaak heel kort – een bepaald standpunt. Tegenwoordig zijn het vaker individuen en zijn deze bijdragen ook wel wat langer. Bovendien werden er in de forumteksten ook al een aantal polemieken gehouden. In 1991 werd er bijvoorbeeld wat heen en weer geschreven 'over overdrijven', waarbij een aantal auteurs hun perspectief bood op rechtspsychologie.

THEMA'S: WAARVOOR NAMEN MENSEN HET WOORD?

Forumteksten komen doorgaans tot stand als gevolg van het feit dat mensen een dwingende behoefte voelen om ergens hun mening over te verkondigen. De thema's die hierin aan bod komen, liggen dus niet noodzakelijkerwijs in dezelfde lijn als de artike-

len. Hoewel de koploper dezelfde is, zijn er ook een aantal thema's die het heel wat beter doen in de forumteksten dan in de artikelen. Strafvuitvoering, jeugd en maatschappelijke dienstverlening zijn thema's die in de forumteksten relatief vaak aan bod zijn gekomen.

TABEL 5 THEMA'S VAN DE FORUMTEKSTEN

Thema	Aantal bijdragen	%
opsporing en politie	13	8,5
vervolgning, berechting en magistratuur	35	22,9
deskundigenonderzoek	1	0,7
rechtshulp en advocatuur	4	2,6
strafuitvoering en justitiële hulpverlening	25	16,3
recht en geestelijke gezondheidszorg	10	6,5
maatschappelijke dienstverlening	20	13,1
jeugdbescherming en bijzondere jeugdzorg	20	13,1
criminologie en strafrechtstheorie	4	2,6
internationaal strafrecht	4	2,6
vreemdelingen	1	0,7
criminografie en methodologie	2	1,3
mensenrechten	4	2,6
slachtoffer en herstel	6	3,9
opleiding en onderwijs	2	1,3
strafrechtsbedeling in het buitenland	1	0,7
preventie	1	0,7
Totaal	153	100,0

NIET ENKEL WAT, MAAR VOORAL WANNEER

Meer nog dan welke thema's aan bod komen in de forumteksten, is het – zeker in sommige gevallen - van belang te weten op welk moment de aandacht voor een bepaalde thematiek meer of minder de kop op stak. Zo is het wel van belang te weten dat de aandacht voor strafuitvoering een kortstondig hoogtepunt bereikt in 1996 en 1997.

De aandacht voor rechtshulp en advocatuur in de forumteksten dateert bijvoorbeeld van de beginjaren van Panopticon. Hetzelfde geldt voor maatschappelijke dienstverlening en ook voor jeugdbescherming. Niettegenstaande dit aanvankelijk veelbesproken thema's waren, komen ze nu amper nog aan bod in de forumteksten.

Maar stilte is soms nog meer veelzeggend. Er zijn thema's waarin zich belangrijke evoluties voordoen of die zorgen voor veel beroering, maar die in Panopticon toch geen forumteksten hebben gegenereerd. Denken we bijvoorbeeld aan het thema vreemdelingen.

ACHTERGROND AUTEURS

Met betrekking tot de achtergrond van de auteurs is er toch een duidelijk verschil tussen de artikelen en de forumteksten. In de forumteksten klinkt de stem van de praktijk veel sterker door dan in de artikelen. Slechts een derde van de auteurs van de forumteksten heeft een academische achtergrond.

TABEL 6 ACHTERGROND AUTEURS FORUMTEKSTEN

Achtergrond	Aantal	%
academisch	57	33,7
politie	5	3,0
magistratuur	27	16,0
penitentiair	5	3,0
welzijnswerk	27	16,0
advocatuur	8	4,7
organisaties en verenigingen ⁶	39	23,1
andere	1	0,6

Zoals eerder aangegeven werden sommige rubriekteksten geschreven door groepen of verenigingen. In de jaren tachtig vinden we bij de forumteksten hier en daar teksten terug van de zogenaamde 'Radikale Kriminologen', al is het nu niet meer geheel duidelijk wie daar achter schuil ging. Ook Agalev en Ecolo lieten zich in 1985 verleiden tot het schrijven van een forumtekst.

RUBRIEKTEKSTEN

Panopticon heeft er steeds naar gestreefd om naast de algemene teksten - artikelen en forumteksten - ook specifieke aandacht te besteden aan bepaalde thema's. De rubriekteksten zijn hiervoor de belangrijkste steunpilaar. In de schoot van de 13 deelredacties die Panopticon rijk is, worden normaliter twee tot drie keer teksten aangeleverd die actuele en praktijkgerichte onderwerpen met betrekking tot dat thema belichten. De meeste van de deelredacties bestaan al sinds de beginjaren van Panopticon. Een aantal werd recent gecreëerd.

ONZE DEELREDACTIES: WIE SCHREEF WANNEER?

Niet elke deelredactie is even actief in het schrijven van rubriekteksten. Er zijn grote verschillen waar te nemen in het aantal rubriekteksten dat de deelredacties afleveren. Bij sommige deelredacties blijft het soms zelfs jarenlang stil. Omdat de redactie van Panopticon wel hecht aan een evenwichtige rapportage over al deze thema's tracht men regelmatig elke deelredactie nieuw leven in te blazen op ogenblikken dat dit nodig blijkt.

Een aantal deelredacties hebben een dergelijke reanimatie nooit nodig gehad. De deelredacties 'jeugdbescherming', 'strafuitvoering' en 'politie' zijn zo actief geweest gedurende de hele levensloop van Panopticon, met respectievelijk 73, 63 en 59 publicaties, dat hen zeker geen inactiviteit kan worden verweten. Ook de deelredactie 'recht en geestelijke gezondheidszorg' heeft sinds haar oprichting in 1988 op regelmatige basis teksten aangeleverd, op een kortstondige terugval na de eeuwwisseling na.

Ook de deelredacties die zeer regelmatig, al is het dan niet ieder jaar even vaak, publiceren, leveren wat Panopticon betreft weinig problemen op. 'Internationaal strafrecht'

6 Het betreft hier bijvoorbeeld de Liga voor de Rechten van de Mens, of de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten.

is zo een deelredactie: er werden niet ieder jaar teksten aangeleverd, zeker niet in de beginjaren, maar de stroom van publicaties werd toch regelmatig op gang gehouden.

Er zijn echter ook deelredacties die gedurende jarenlange periodes geen rubriekteksten schrijven. Voor een tijdschrift als Panopticon is dit jammer, omdat op deze manier een gedeelte van de thematieken die men wil bestrijken geen plaats krijgen in Panopticon. Het doel van het systeem van deelredacties voor de verschillende probleemdomeneinen, was immers dat over al deze domeinen systematisch informatie zou worden gebracht (Redactie, 1980).

De activiteit van de deelredacties 'vreemdelingen' en 'vervolgung, berechting en magistratuur' is duidelijk afgenomen. Waar deze deelredacties in de beginjaren van Panopticon meerdere malen per jaar publiceerden, wordt nu niet of nog één keer per jaar een publicatie gerealiseerd. Hetzelfde geldt voor de deelredactie 'criminologie en strafrechtstheorie', al lijkt de activiteit zich de laatste jaren opnieuw te hernemen. Ook de activiteit van de deelredactie 'deskundigenonderzoek' nam af, al was er nog wel een opflakking in de jaren 1998 tot 2000. De deelredacties 'rechtshulp en advocatuur' en 'maatschappelijke dienstverlening' waren actief in de jaren 80 en ook na de eeuwwisseling; in de tussenperiode was het stil.

Wat opvalt, is dat naast het grote aantal dalers, er eigenlijk geen stijgers zijn. In algemene zin is de activiteit van de deelredacties dus afgenomen in de loop van de jaren. Wel zijn er twee nieuwkomers bij de deelredacties, namelijk de deelredactie 'criminografie' (°1999) en 'mensenrechten' (°2004). In hun jonge bestaan zijn ze al erg actief geweest.

DRIE DECENNIA REDACTIEWERK

Een redactie is voor een tijdschrift wat een motor is voor een auto. Al 30 jaar lang draait het tijdschrift op een aantal bereidwillige personen voor redactiewerk, voor het organiseren van studiedagen, etc. Deze bijdrage is een uitgelezen mogelijkheid om daar eens stil bij te staan. Hoe is het gesteld met de motor van het tijdschrift?

Eén van de oefeningen die voor deze bijdrage gemaakt werd, was na te gaan in welke mate er in de redactie doorheen de tijd wijzigingen zijn opgetreden. Vier meetmomenten werden gebruikt: nr.1/1980, nr.1/1989, nr.1/1999 en nr.1/2009⁷. Zowel voor de hoofdredactie als voor elk van de deelredacties werden de wijzigingen tussen deze vier momenten nagegaan.

Begin 2009 bedroeg het aantal redactieleden meer dan 250% van het aantal dat in het prille begin van Panopticon het werk verrichtte. We gaan hier kort even in op enkele van de voorname wijzigingen.

De hoofdredactie breidde sterk uit. In vergelijking met nr.1/1980 telt de hoofdredactie een voorname toename (35 t.o.v. 12 leden of 291,67%). Daarbij dienen we de nuance toe

7 Op het ogenblik van de berekening werd vertrokken van het colofon van nr.6/2008 én de ons gekende wijzigingen. Op het ogenblik van schrijven waren ons drie wijzigingen in het colofon gesignaleerd.

te voegen dat sinds een aantal jaren een onderscheid wordt gemaakt tussen de kernredactie en de brede hoofdredactie – voor deze berekening nemen we beide samen.

TABEL 7 DE REDACTIE IN AANTALLEN (ABSOLUTE CIJFERS EN PERCENTAGES)

	Nr.1/1980	Nr.1/1989*	Nr.1/1999*	Nr.1/2009*
N (hoofd)redactieleden ⁸	12	14 (116,67%)	27 (225%)	35 (291,67%)
N deelredactieleden	58	63 (108,62%)	71 (122,41%)	118 (203,45%)
(1: totaal; 2: exclusief overlap met hoofdredactie en/of met deelredacties onderling)**	39	51 (130,77%)	54 (138,46%)	95 (243,59%)
Totaal n redactieleden	51	63 (123,53%)	81 (158,82%)	130 (254,90%)

* Vergelijking met meetpunt nr.1/1980 (in percentages)

** Vergelijking aantal deelredactieleden (totaal en exclusief overlap) met meetpunt nr.1/1980 (in percentages)

Ook de deelredacties groeiden sterk in aantal leden. Vooral in het laatste decennium steeg het aantal deelredactieleden enorm sterk. Tussen nr.1/1999 en nr.1/2009 kende het totale aantal een enorme groei: als we eventuele overlap buiten beschouwing laten, bedroeg het aantal begin 2009 175,93% van het totaal in 1999 (van 54 naar 95).

Deels valt die uitbreiding te verklaren door de oprichting van enkele nieuwe deelredacties, doch zij verklaren slechts een beperkt deel van de stijging. Daarnaast nam het aantal leden bij acht van de negen deelredacties die er vanaf het eerste nummer waren, ook in ruime mate toe. De stijgingen lopen uiteen: begin 2009 bedraagt het aantal deelredactieleden van strafuitvoering en justitiële hulpverlening 171,43% ten aanzien van het eerste nummer in 1980 (van 7 naar 12). De grootste stijging (van 4 naar 11 redactieleden, of 275% van het aantal in 1980) vond plaats bij de deelredactie opsporing en politie. Enkel de deelredactie criminologie en strafrechtstheorie heeft begin 2009 eenzelfde aantal redactieleden als in 1980 (acht leden).

Tevens wijzigde de samenstelling zeer ingrijpend. Dat blijkt duidelijk uit onderstaande tabel. Op basis van vier 'meetmomenten' werd nagegaan hoeveel 'blijvers' en hoeveel 'vers bloed' er bij de hoofdredactie en de deelredacties zijn. In de tabel nemen we alleen de deelredacties op die vanaf nr.1/1980 bestaan; we bekijken enkel de overgang per 'meetpunt' en tussen 1980 en 2009. Die keuze is louter pragmatisch.⁹

8 Enkel bij het laatste van de vier vergeleken nummers was er een opsplitsing tussen 'kernredactie' en 'redactie'. Voor de eenvormigheid nemen we voor nr.1/2009 de som van beide groepen als 'hoofdredactie' (exclusief overlap).

9 Het colofon van elk van de vier vermelde nummers is een weergave van de 'stock' van redactieleden op dat moment in de tijd. Overwegingen over de 'flux' van redactieleden hebben we achterwege gelaten.

TABEL 8 VERANDERINGEN IN REDACTIES

	Nr.1/1980	'blijvers'*	Nr.1/1989	'blijvers'	Nr.1/1999	'blijvers'	Nr.1/2009
Hoofdreductie	12	5 (41,67%)	14	9 (64,29%)	27	19 (70,37%)	35
	12	1 (8,34%)					35
DR Opsporing en politie	4	2 (50%)	5	2 (40%)	5	3 (60%)	11
	4	0					11
DR Vervolging, berechting en magistratuur	3	0	3	2 (66,67%)	4	0	7
	3	0					7
DR Gerechtelijke expertise / Deskundigenonderzoek	4	3 (75%)	3	3 (100%)	8	8 (100%)	8
	4	3 (75%)					8
DR Rechtshulp en advocatuur	4	2 (50%)	5	5 (100%)	5	0	7
	4	0					7
DR Strafuitvoering en justitiële hulpverlening	7	6 (85,71%)	9	7 (77,78%)	10	2 (20%)	12
	7	2 (28,57%)					12
DR Psycho-sociale dienstverlening / Recht en geestelijke gezondheidszorg	5	3 (60%)	8	8 (100%)	8	4 (50%)	9
	5	2 (40%)					9
DR Jeugdbescherming en bijzondere jeugdzorg	6	4 (66,67%)	8	3 (37,5%)	8	1 (12,5%)	11
	6	0					11
DR Vreemdelingen	3	0	3	2 (66,67%)	4	4 (100%)	6
	3	0					6
DR Criminologie en strafrechtstheorie	8	4 (50%)	6	4 (66,67%)	5	1 (20%)	8
	8	1 (12,5%)					8

* Blijvers: in absoluut aantal en als percentage van het totale aantal redactieleden uit het voorafgaande meetpunt

Wat meteen opvalt, is dat vijf van de negen deelredacties – gezien het tijdsbestek ietwat voor de hand liggend – volledig van samenstelling gewijzigd zijn. Het omgekeerde verbaast ons echter meer: bij de aanvang van 2009, zo blijkt uit de tabel, is er een aantal getrouwe redactieleden dat mee de 30 kaarsen mag uitblazen: zij waren er al vanaf het prille begin van het tijdschrift bij.

Bovendien schetst bovenstaande tabel nog een misleidend beeld. Sommige redactieleden veranderden in de loop van de afgelopen drie decennia van plaats (tussen deelredacties of van deelredactie naar hoofdredactie), maar bleven wel redactielid.

In totaal zijn bij het verschijnen van nr.1/2009 niet minder dan 11 leden begonnen aan een dertigste jaar als redactielid van Panopticon. Dat aantal is meer dan één vijfde van alle redactieleden van nr.1/1980 (en representeert begin 2009 bijna een tiende (8,46%) van het totale aantal redactieleden). Overigens is hun aanwezigheid op het colofon méér dan louter symbolisch: enkelen ervan zitten al jaren in de hoofdredactie of zelfs in de kernredactie en blijven dus mee kneden aan de vorm van het tijdschrift.

Kortom, het beeld dat naar voor komt, is vrij divers, met per deelredactie andere ontwikkelingen. Alle redactieonderdelen kennen veel interne wijzigingen én toch kan er ook blijven gebogen worden op een decennialange ervaring van een aantal redactieleden.

Afsluitend bij dit deel past een slotbedenking. De enorme toename van het aantal hoofdredactieleden én deelredactieleden is geen vanzelfsprekendheid. Met 130 redactieleden herbergt Panopticon een wel zéér grote redactie. Het is maar de vraag of dat de beste benadering is om de naam van het tijdschrift alle recht te doen. Misschien is 30 jaar Panopticon, al dan niet met een 'quarterlife crisis', wel een uitgelezen moment om (ook) opnieuw over de redactiestructuren van Panopticon vragen te stellen. Immers, enkel door te zoeken en te reflecteren blijft men kritisch ten aanzien van zichzelf.

INDIEN MOGELIJK, NU KEREN?

Panopticon is een bijzonder tijdschrift, en het opzet dat eraan ten grondslag ligt, is dat evenzeer. Panopticon wilde een forum zijn, een middel om te communiceren tussen personen met gelijklopende interesses. Om deze functie ten volle te kunnen vervullen, werden verschillende types van onderdelen gecreëerd, met voor elk wat wils. De onderliggende redenering is dat academici eerder hun gading zullen vinden in de artikelen, terwijl rubriekteksten bijvoorbeeld een eerder praktijkgerichte inslag hebben. Bovendien reikt de interessesfeer van Panopticon in drie richtingen, met name naar criminologie, strafrecht en forensisch welzijnswerk.

Het oorspronkelijk doel van Panopticon was steeds de strafrechtsbedeling zichtbaar en toegankelijk te maken, en ter discussie te stellen (Redactie, 1980). Panopticon situeert zich op het kruispunt van criminologie, strafrecht en forensisch welzijnswerk. De grootste gemene deler die deze drie verbindt, de strafrechtsbedeling, is nog steeds het onderwerp van de meeste artikelen. De gezamenlijke interesse blijkt, na lezing van 30 jaar Panopticon, immers nog steeds voornamelijk te liggen in de reacties op regelovertreding en de actoren die hierin betrokken zijn. Panopticon is niet het tijdschrift van de grote criminologische theorievorming, of van een veelheid aan empirisch werk. Hoewel dit wel toetsen zijn die Panopticon kleuren, ligt de rode draad in het beschouwen van de (Belgische) strafrechtsbedeling. Op het einde van de rit betekent dit dat Panopticon geen 'echt' criminologisch tijdschrift is, noch een 'echt' juridisch tijdschrift, laat staan een 'echt' welzijnstijdschrift. Dit zorgt er dan ook voor dat Panopticon een tijdschrift is dat eerder in de breedte bestrijkt, dan in de diepte graaft of peilt.

Panopticon wilde oorspronkelijk ook geen – of toch niet louter – wetenschappelijk tijdschrift zijn. Toch is de invloed van de academische wereld op het tijdschrift steeds reëel geweest. Het is geen toeval dat de grondleggers van het tijdschrift in deze kringen gezocht dienen te worden. Bovendien was het leeuwendeel van de redactieleden steeds

uit deze kringen afkomstig. Academici zijn dan ook de beroepsgroep voor wie het schrijven op zich het meest belangrijk is; het is zelfs een integraal onderdeel van de functieomschrijving. De tijd die de gemiddelde academicus verondersteld wordt hieraan te besteden neemt zelfs hand over hand toe. Recente ontwikkelingen in de interne werking van de redactie, zoals het organiseren van een anonieme *peer review*, hebben deze invloed alleen maar versterkt.

Dat het gezicht van het tijdschrift hier en daar veranderd is, lijkt duidelijk. In een aantal gevallen waren de veranderingen ten goede; in andere gevallen echter zijn hiermee misschien ook een aantal 'smaakmakers' verdwenen. In 1989 verscheen bijvoorbeeld een bijdrage van Nils Christie over 'The utility of violence'. Deze bijdrage werd geschreven en gepubliceerd in het Engels, en kwam tot stand naar aanleiding van een lezing gehouden op een studiedag. Het valt te betwijfelen of een dergelijke bijdrage op dit ogenblik Panopticon nog zou halen. Dat en andere voorbeelden maken duidelijk dat Panopticon een gepolijster product is geworden. Alles is een beetje strakker en uniformer, en dergelijke 'frivoliteiten' worden nu misschien wel in de kiem gesmoord.

Het is natuurlijk maar de vraag of het ene het andere in de weg staat. Te veel mensen hebben zich al laten vangen door het *fixed pie* syndroom, waarbij men ervan uitgaat dat er enkel maar een vaste hoeveelheid is waarover men kan onderhandelen en dat toegeven aan het ene ten koste gaat van het andere. Voor Panopticon hoeft dit niet het geval te zijn. Een wetenschappelijke koers varen in de artikelen belemmert niet dat Panopticon zijn oorspronkelijk doel hoog in het vaandel blijft dragen. Maar dan moet er wel over worden gewaakt dat de communicatie in en met de andere onderdelen op gang wordt gehouden. De verminderde interesse in de rubrieken en het feit dat ook het aantal forumteksten terugloopt, is vermoedelijk meer dan een teken aan de wand dat de communicatie nog niet loopt zoals het hoort en dat Panopticon niet (langer?) alle doelgroepen bereikt die werden vooropgesteld.

BIBLIOGRAFIE

Redactie. (1980). Panopticon. Tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk. *Panopticon*, 1(1), 1-4.

ROVERS, B. (1999). Veertig jaar (Nederlands) Tijdschrift voor Criminologie in cijfers: 1959-1999. *Tijdschrift voor Criminologie*, 41, 123-137.